

ацэнаныя лісты раздаюцца вучням. І кожны ў адпаведнасці з вызначанымі нормаў можа ацаніць сябе сам, убачыць вынікі сваёй працы.

Вынікі праведзенага ацэньвання сведчаць, што большасць вучняў 8-га эксперыментальнага класа (68%) мае высокі ўзровень засваення матэрыялу, 26% — сярэдні, нізкі ўзровень прадэманстравалі 6% школьнікаў. У эксперыментальных класах, у якіх вучні ўжо знаёмы з асаблівасцямі работы над дэльта-заданьнямі, 96% школьнікаў выканалі заданні ўсіх ўзроўняў, у кантрольных класах гэты паказчык складае толькі 54%.

Назіранні паказваюць, што самастойна працуючы над прапанаванымі настаўнікам заданьнямі, вучні выконваюць значна большую колькасць практыкаванняў, нават не звяртаючыся да настаўніка на дапамогу.

Выкарыстанне на ўроках беларускай мовы элементаў дэльта-тэхналогіі садзейнічае фарміраванню такіх якасцей асобы; як здольнасць прымаць самастойныя рашэнні, адстойваць свой пункт гледжання, з павагай ставіцца да меркавання іншых.

Спіс крыніц

1. *Кныш, М.* Тэхналогія не шаблон, а творчасць / М. Кныш // Роднае слова. – 2005. – № 6. – С. 67–68.
2. *Цыркун, И. И.* Инновационная культура учителя – предметника / И. И. Цыркун. – Минск. : Народная асвета, 1996. – 186 с.

С. В. Высоцкая

Навуковы кіраўнік – А. В. Солахаў
Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт
г. Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

АДАНТРАПАНИМІЧНЫЯ ПРОЗВІШЧЫ, СУАДНОСНЫЯ З ПРЫНАЛЕЖНЫМІ ПРЫМЕТНІКАМІ, ЖЫХАРОЎ ЛЯХАВІЦКАГА РАЁНА

Кожны рэгіён мае сваю, адметную ў пэўнай ступені сістэму прозвішчаў. Але да апошняга часу беларускія прозвішчы ў рэгіянальным аспекце яшчэ не даследаваліся, і таму ўзнікае шмат пытанняў адносна этымалогіі асобных груп беларускіх прозвішчаў, размежавання ў сучаснай антрапанімічнай сістэме ўласна беларускіх (традыцыйных) і запазычаных іменаў і прозвішчаў, геаграфічнага пашырэння на беларускім этнаграфічным абшары розных тыпаў беларускіх антрапонімаў, шляхоў нармалізацыі сучасных беларускіх іменаў і прозвішчаў і інш. [2, с. 28]. Не былі прадметам навуковага даследавання і прозвішчы жыхароў Ляхавіцкага раёна.

Як паказвае аналіз прозвішчаў жыхароў гэтага рэгіёна, многія з іх (prozвішчаў) паходзяць ад уласных асабовых імён і нагадваюць прыналежныя прыметнікі са значэннем 'які належыць таму, хто названы ўтваральным словам' [1, с. 296]. Утваральнымі выступаюць пераважна мужчынскія імёны, да асноў якіх далучаюцца ў асноўным суфіксы *-аў, -оў (-ёў), -еў, радзей – -ін, -ын*. Першапачаткова яны мелі значэнне 'сын (дзіця) таго, хто названы ўтваральнай асновай уласнага імя'. Прозвішчы гэтай структуры складаюць, прыкладна, 22% ад усёй колькасці прозвішчаў, зафіксаваных намі на тэрыторыі Ляхавіцкага раёна.

З суфіксам *-аў*, які заўсёды ўжываецца не пад націскам пасля цвёрдых зычных, фіксуецца наступныя: *Абрамаў < Абрам + -аў, Агафонаў < Агафон + -аў, Адамаў < Адам + -аў, Аляксандраў < Аляксандр + -аў, Анціпаў < Анціп + -аў, Багданаў < Багдан + -аў, Байрамаў < Байрам + -аў, Барысаў < Барыс + -аў, Віктараў < Віктар + -аў, Восіпаў < Восіп + -аў, Герасімаў < Герасім + -аў, Данілаў < Даніла + -аў, Дзянісаў < Дзяніс + -аў, Еўдакімаў < Еўдакім + -аў, Елізараў < Елізар + -аў, Емяльянаў < Емяльян + -аў, Клімаў < Клім + -аў, Лаўрыненкаў < Лаўрыненка + -аў < Лаўрын + -енка < Лаўр + -ын, Лазараў < Лазар + -аў, Лук'янаў < Лук'ян + -аў, Маркаў < Марк + -аў, Міхайлаў < Міхаіл + -аў, Парамонаў < Парамон + -аў, Парфёнаў < Парфён + -аў, Паўлаў < Павел + -аў, Платонаў < Платон + -аў, Прохараў < Прохар + -аў, Раманаў < Раман + -аў, Сафронаў < Сафрон + -аў, Сямёнаў < Сямён + -аў, Спірыдонаў < Спірыдон + -аў, Тарасаў < Тарас + -аў, Федараў < Фёдар + -аў, Філіпаў < Філіп + -аў, Фядотаў < Фядот + -аў, Эмінаў < Эмін + -аў < Эма + -ін, Якаўлеў – Якаў + -эў, Якімаў < Якім + -аў, Яфрэмаў – Яфрэм + -аў. У адным выпадку суфікс *-аў* ускладняецца элементам *-ц*: *Ахрэнцаў < Ахрэм + -(ц)аў*.*

Суфікс *-оў* фіксуецца толькі пад націскам пасля цвёрдых зычных, а яго варыянт *-ёў* – пасля мяккіх. Утваральнымі асновамі выступаюць як афіцыйныя імёны (*Іван, Пётр, Фрол*), так і размоўна-бытавыя, у тым ліку памяншальна-ласкальныя (*Базыль, Дзімка, Іванка*): *Базылёў < Базыль (Васіль) + -оў, Дзімакоў < Дзіма + -ак + -оў, Іванкоў < Іванка + -оў, Іваноў < Іван + -оў, Пятроў < Пётр + -оў, Фамін < Фама + -ін, Фралоў < Фрол + -оў*.

Суфікс *-еў (-ёў)* ужываецца не пад націскам пасля мяккіх зычных. У якасці ўтваральных выступаюць пераважна афіцыйныя мужчынскія імёны: *Агееў < Агей + -эў, Андрэеў < Андрэй + -эў, Афанасьеў < Афанасій + -эў, Васільеў < Васіль + -эў, Гардзеў < Гардзеі + -эў, Дарафееў < Дарафей + -эў, Міхееў < Міхей + -эў, Сяргеёў < Сяргей + -эў, Цімафееў < Цімафей + -эў, Якаўлеў – Якаў + -еў, Яўсееў < Яўсей + -эў. У адной аснове адбылося чаргаванне [ў] са спалучэннем гукаў [ўл]: *Якаўлеў – Якаў + -еў*.*

У адным выпадку зафіксавана прозвішча, якое паходзіць ад размоўна-бытавога мужчынскага імя: *Стасеў* < *Стась* (*Станіслаў*) + *-еў*.

Пры дапамозе суфіксаў *-ін*, *-ын* у беларускай мове утвараюцца звычайна прыналежныя прыметнікі ад асноў назоўнікаў, якія абазначаюць асоб жаночага полу. Прозвішчы такой структуры вельмі рэдкія. Прыклады паказваюць, што ад асноў жаночых размоўна-бытавых імён яны ўтвараюцца ў адзінкавых выпадках: *Дашын* < *Дар'я* + *-ын*, *Пашын* (*Праскоўя*) < *Паша* + *-ын*.

Крыху больш прозвішчаў падобнага тыпу ўтвараецца ад асноў мужчынскіх уласных імён – афіцыйных і размоўна-бытавых (памяншальна-ласкальных): *Барыскін* < *Барыска* + *-ін*, *Кузьмін* < *Кузьма* + *-ін*, *Максімкін* < *Максімка* + *-ін*. *Нікіцін* < *Никита* (*Мікіта*) + *-ін*, *Фамін* < *Фама* + *-ін*.

Існуюць таксама прозвішчы, якія ўтварыліся на аснове іншых прозвішчаў, менш складаных паводле структуры, якія паходзяць таксама ад імён: *Кузьмінкоў* < *Кузьмін* + *-оў* < *Кузьмін* + *-ок* < *Кузьма* + *-ін*; *Лаўрыненкаў* < *Лаўрыненка* + *-аў* < *Лаўрын* + *-енка* < *Лаўр* + *-ын*; *Эмінаў* < *Эмін* + *-аў* < *Эма* + *-ін*; *Юрчанкоў* < *Юрчанка* + *-оў* < *Юрка* + *-анка*.

Такім чынам, адантрапанімічныя прозвішчы ў гаворках Ляхавіцкага раёна складаюць параўнальна вялікую групу. Большасць з іх паходзіць ад уласных мужчынскіх імён. Найбольш прадуктыўным з'яўляецца суфікс *-аў*.

Спіс крыніц

1 Беларуская граматыка: у 2-х ч. / АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск: Навука і тэхніка, 1985. – Ч. 1: Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск. – 431 с.

2 Шур, В. В. 3 гісторыі ўласных імёнаў / В. В. Шур; пад рэд. П. У. Сцяцко. Мінск: Выш. шк., 1993. – 156 с.

Ю. У. Гурская

Навуковы кіраўнік — В. М. Шавель
Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт,
г. Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

ВЫКАРЫСТАННЕ ЭЛЕМЕНТАЎ ГУМАРУ ПРЫ АРГАНІЗАЦЫІ І ПРАВЯДЗЕННІ ПАЗАКЛАСНЫХ МЕРАПРЫЕМСТВАЎ

Пазакласная праца з'яўляецца важнай часткай вучэбна-выхаваўчага працэсу ў школе. Яна служыць агульным мэтам навучання і выхавання вучняў, падтрымлівае цікавасць да вучэбных прадметаў.

У навучальных установах вучням прапануюцца разнастайныя формы арганізацыі пазакласнай працы, якія аказваюць ўплыў на адукацыю і накіраваны на фарміраванне асобы як актыўнага суб'екта ўсіх сфер жыццядзейнасці. Пазакласныя мерапрыемствы арыентуюць школьнікаў на навуковыя даследаванні, спрыяюць засваенню агульначалавечых каштоўнасцей.

Эфектыўнасць арганізацыі і правядзення пазакласнай работы ў многім вызначаецца і асобай настаўніка, узроўнем яго кругагляду, здольнасцю да творчага, нестандартнага падыходу.

Праведзенае эксперыментальна-тэарэтычнае даследаванне дазволіла пацвердзіць, што пазакласная праца павінна быць накіравана не толькі на навучанне і выхаванне, але і на творчае развіццё вучняў менавіта праз беларускі гумар.

Аналіз планаў выхаваўчай работы школ г. Баранавічы паказаў, што мерапрыемствы на беларускай мове праводзяцца вельмі рэдка (1—2 на год), ці не праводзяцца наогул (у пераважнай большасці школ). Улічваючы, што важнай умовай паспяховай арганізацыі пазакласнай працы з'яўляецца зацікаўленасць вучняў, мы прапанавалі ў СШ № 17 г. Баранавічы правядзенне мерапрыемстваў, аснову якіх склаў беларускі гумар (напрыклад: «Беларусы жартуюць», «Скарбонка жартаў», «Беларускія анекдоты» і інш.).

Вучні 9-х класаў прынялі актыўны ўдзел у арганізацыі і правядзенні вечарыны інсцэніраванай байкі, гумарыстычнай гадзіны «Беларускі анекдот» (аўтарскі анекдот на школьную тэматыку, а таксама інсцэніраванне анекдотаў), справаздачы школьнага тэатра: драматызацыя фрагментаў камедыі «Хто смяецца апошнім», «Пінская шляхта».

Пры адказе на адно з пытанняў анкетавання (Сярод прапанаваных назваў мерапрыемстваў выберыце тыя, у арганізацыі і правядзенні якіх вы б хацелі прыняць удзел) вучні 9—11 класаў аддаюць перавагу наступным: «Беларусы жартуюць» (40%); «Гісторыя майго горада (сяла)...» (5%); «Скарбонка гумару» (40%); «Беларусі я ў любові паклянуся» (15%). Праведзены аналіз вынікаў анкет паказаў, што большасць вучняў выбірае тыя мерапрыемствы, правядзенне якіх у тым ці іншым плане звязана з выкарыстаннем элементаў гумару.

Агрэсіўныя адценні смеху мала ўласцівыя натуры беларуса. Гэта абумоўлена, у першую чаргу, асаблівасцямі светаадчування беларускага народа. Л. Гаранін, фармулюючы асноўныя рысы нацыянальнага менталітэту, сярод іншых называе і такую: «І наступная рыса, таксама абумоўленая шэрагам прычын, якія адыходзяць каранямі ў геаграфічнае становішча этнасу, яго цесныя сувязі з навакольным асяроддзем, з